

Danijel Sinani*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
dsinani@f.bg.ac.rs*

O kriterijumima za klasifikaciju religijskih organizacija ili – kako je Volis "vazneo" Munovce*

Apstrakt: U radu se razmatraju kriterijumi za klasifikaciju religijskih organizacija koje su u svojim tipologijama koristili Roj Volis i Gordon Melton. Kao primer za pomenuta razmatranja upotrebljena je Unifikaciona crkva, koja se kod navedenih autora nalazi u kategorijama koje su dobijene na osnovu različitih kriterijuma, te su tipologije na različit način ispratile promene do kojih je došlo u radu i organizaciji ovog religijskog pokreta. Pored uočavanja svojevrsnog paradoksa u vezi sa pozicijom Unifikacione crkve u ovim tipologijama i pokretanja niza pitanja u vezi s izborom "adekvatnog" kriterijuma za klasifikaciju religijskih organizacija, u radu se predstavljaju i osnovni koncepti vezani za tipologije religijskih organizacija, a posebno su predstavljene i kritički razmotrene Volisova i Meltonova tipologija, kao i sama Unifikaciona crkva.

Ključne reči: Unifikaciona crkva, Roj Volis, J. Gordon Melton, tipologija, kriterijum klasifikacije religijskih organizacija

Uvod

U ovom tekstu ćemo pokušati da predstavimo i detaljno razmotrimo još jedan problem vezan za tipologije religijskih organizacija, a to ćemo da učinimo na osnovu svojevrsnog paradoksa koji se, u primerima koje ćemo da analiziramo, tiče verovatno i najvažnijeg metodološkog parametra u istraživanjima ovog tipa – zbora kriterijuma za klasifikaciju religijskih organizacija, kao i načina na koji izabrani kriterijum kasnije omogućava ili ne omogućava praćenje eventualnih transformacija u "životu" pojedinačnih religija.

Kao što se iz samog naslova vidi, glavni "junaci" naše analize biće Roj Volis, odnosno, njegova poznata tipologija religijskih organizacija (Wallis 1984) i Unifikaciona crkva, na čije se pripadnike često referira kao na "Munovce" – što

* Tekst je rezultat rada na projektu 177018, koji u celosti finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

je naziv koji su dobili prema svom osnivaču i lideru San Mjang Munu, koja je u Volisovoj klasifikaciji korišćena kao egzemplarna organizacija za jednu od postavljenih kategorija. "Vaznesenje" iz naslova je, naravno, u potpunosti figurativno i odnosi se na činjenicu da je Volisov osnovni kriterijum za klasifikaciju omogućio da se Unifikaciona crkva vrlo brzo izmesti iz kategorije koja joj je namenjena i pređe u potpuno suprotnu. Pored aktera iz naslova rada, od značaja za našu problematizaciju biće i tipologija religijskih organizacija koju je predložio J. Gordon Melton i posebno – kriterijum(i) koje je ovaj autor koristio prilikom uspostavljanja svoje klasifikacije (Melton and Moore 1982; Melton 2009).

Kako će se u tekstu videti, dve pomenute relevantne i u naučnim krugovima cenjene tipologije zasnovane su na različitim kriterijumima i pokazale su različitu "osetljivost" na promene koje se dešavaju u religijskim organizacijama tokom njihovog delovanja i razvoja. Na ovom mestu ćemo samo ukratko skicirati problem koji ćemo u daljem tekstu eksplicirati i analizirati. Naime, nakon izvesnog vremena koje je proteklo od postuliranja klasifikacije, Unifikaciona crkva, vrlo očigledno, u Volisovoj tipologiji više ne može da se prepozna kao organizacija koja pripada kategoriji koju joj je Volis namenio, i ne samo namenio – već je za opis fundamentalnih karakteristika kategorije i koristio kao jedan od najboljih primera. S druge strane, u Meltonovoj tipologiji, Unifikaciona crkva zauzima mesto koje je autor za nju predvideo prilikom predlaganja klasifikacije a pripadajuća kategorija je pretrpela neznatne izmene tokom niza godina. Na prvi pogled, stiče se utisak da u ovako izloženoj situaciji problema i nema – može se pomisliti da Volis, jednostavno, nije odabrao najsrećniji primer, može se reći da se vremenom organizacije menjaju, naučno znanje "raste", itd. Međutim, ako posvetimo malo vremena "drugom pogledu", videćemo da stvari ni iz daleka nisu takve. Na osnovu malopre skiciranog primera, može se otvoriti niz problema koji se tiču širokog spektra pitanja, počev od toga da li i kako možemo da vrednujemo kriterijume po kojima se formiraju tipologije, preko pitanja relevantnosti i primenjivosti klasifikacija religijskih organizacija koje su autori do danas ponudili, pa sve do krucijalnog pitanja – da li nam i šta o predmetu naših istraživanja sve ove tipologije uopšte govore. No, kako bismo došli do prilike da pokušamo da damo odgovore na neka od pomenutih pitanja, neophodno je da se, na kratko, vratimo na početak i da u narednih nekoliko pasusa predstavimo osnovne pojmove, koncepte, termine i autore kojima ćemo se nakon toga opširnije baviti.

Nekoliko reči o tipologijama religijskih organizacija

U jednom prethodnom tekstu već smo predstavili najznačajnije i najuspešnije pokušaje klasifikacija religijskih organizacija, tako da ćemo se na ovom mestu osvrnuti samo na koncepte koji su od značaja za temu ovog rada (Sinani 2010).

U nauci se često može naići na, prema nama, opravdano i utemeljeno mišljenje da je Veberova podela religijskih grupacija na organizacije tipa crkve i organizacije tipa sekte, da ponovo upotrebimo figurativni govor – "majka" svih budućih tipologija. Sa današnjih aspekata moglo bi se, međutim, reći – loša majka, na žalost. Naravno, posmatrano iz ugla vremena u kojem je ova podela nastala, ali i imajući u vidu namere koje je sam autor najverovatnije imao, ovoj distinkciji se ne može puno toga zameriti. Ona jeste prepoznala i odredila dva tipa religijskih grupacija koji predstavljaju dve oprečne varijante religijskog organizovanja, i naravno, odnosila se na zapadno društvo i hrišćanstvo, pre svega. Međutim, idealne tipove je teško preneti i upotrebiti u razmatranju društvenih fenomena, naročito kada se radi o fenomenu kao što su nove i alternativne religije koje se gotovo svakodnevno menja. Ni prethodno rečeno ne bi predstavljalo veliki problem da generacije autora, potom, nisu nastavile prilično rigidno da primenjuju Veberove ideje, što se vremenom pretvorilo u svojevrstne studije "sektaštva" te gotovo obesmislilo, doduše, ograničenu ali postojeću analitičku operativnost ovog pojma.

Međutim, za naš tekst je od značaja činjenica da opšta podela veberovskog karaktera, u kojoj postoje tipovi religijskih organizacija koji mogu tačno i bez "prelivanja" i "ostataka" da obuhvate veliki broj različitih organizacija, predstavlja jedan od oblika tipologija koje su i danas aktuelne.

Za potrebe ovog teksta možemo, izuzetno, da napravimo grubu podelu tipologija religijskih organizacija na one koje su opšteg karaktera ili opširne i one tipologije koje su detaljnije ili specifikovane. Prve najčešće raspolažu malim brojem uopštenih kategorija, dok potonje pokušavaju da većim brojem ponuđenih kategorija postignu preciznije podele koje bi prepoznale i fine nijanse u razlikama između pojedinih religijskih pokreta. Kao primere za prvu grupu možemo da navedemo Robertsonovu (Robertson 1970) i Volisovu tipologiju, dok bi Vilsonova (Wilson 1959; 1970) i Meltonova tipologija bile dobre predstavnice drugog tipa klasifikacija. Naravno, i jedna i druga vrsta tipologija imaju svoje prednosti i svoje mane. Naime, što je ponuđena tipologija specifikovanija i razrađenija, samim tim i potencijalno operativnija – veći je broj problema koji se otvaraju. Na primer, veći je broj religijskih organizacija koje se opiru ukalupljivanju u kategorije te se često mogu svrstati u više njih istovremeno. S druge strane, opštije tipologije koje nude klasifikacije gotovo bez "ostatka" i bez nedoumica o pripadnosti određenoj kategoriji, najčešće su neoperativne i prilično neupotrebljive, a gotovo bez izuzetka u istu kategoriju često svrstavaju religijske pokrete koji se razlikuju po mnogim bitnim parametrima.

Na ovom mestu, konačno, dolazimo i do trenutka u kojem ćemo se detaljnije pozabaviti tipologijama koje su centralni predmet ovog rada, i koje smo već više puta pomenuli – Volisovom i Meltonovom tipologijom religijskih organizacija. Obe tipologije predstavljaju rezultat višegodišnjeg rada na ovoj

problematici autora koji spadaju među najznačajnije istraživače fenomena novih i alternativnih religija. Takođe, obe tipologije su i danas aktuelne i često su korišćene u studijama brojnih proučavalaca ove problematike, kada god se pokušavalo s unošenjem reda u obiman faktografski materijal koji podaci o religijskim organizacijama predstavljaju. Za naš tekst je od značaja i činjenica da Volisova i Meltonova tipologija pripadaju prethodno predstavljenim različitim tipovima klasifikacija religijskih organizacija, što će nam olakšati ukazivanje na njihove dobre i loše strane i, naravno, od posebnog značaja je činjenica da su ovi autori za svoje klasifikacije koristili različite kriterijume.

Volisova tipologija

Roj Volis, učenik Brajana Vilsona, bio je sociolog religije, upravnik odeljenja za sociologiju na Kvins Univerzitetu u Belfastu i tamošnji dekan Fakulteta za društvene nauke. Poznat je, između ostalog, po svom višegodišnjem istraživanju Sajentološke crkve koje je rezultovalo obimnom monografijom (Wallis 1976), zatim po polemikama o procesu sekularizacije i pojedinim nivoima religijskog organizovanja (kult, na primer), radovima o pokretu za ljudski potencijal, udruženju Eterijus, ali, pre svega, po konstantom radu na unapređenju dotadašnjih klasifikacija religijskih organizacija (Wallis 1974; 1975; 1985; Wallis and Bruce 1992). Godine 1984. izašla je studija "Elementarni oblici novog religijskog života" u kojoj je Volis predstavio svoju podelu novih religijskih pokreta na tri kategorije, koristeći kao glavni kriterijum stav koji ovi pokreti zauzimaju prema svom društvenom okruženju (Wallis 1984).

Tako, Volis razlikuje pokrete koji odbacuju svoje društveno okruženje, pokrete koji prihvataju svoje društveno okruženje i pokrete koji se prilagođavaju svom okruženju.

Pokreti koji odbacuju svoje društveno okruženje, prema Volisovom mišljenju, vide društveni sistem kao potpuno odmetnut od "Božjeg plana" i smatraju da je čovečanstvo izgubilo kontakt s Bogom u trci za materijalnim stvarima. Životna sredina je zagađena, društvo je ogrezlo u grehove i konflikte, vladaju ljubomora, zavist i očaj. Ovakve grupacije proklinju moderno, urbano i industrijalizovano društvo i njegove vrednosti, pre svega one vezane za uspeh pojedinca u potrošačkim terminima i često pozivaju na povratak ruralnom načinu života koji bi bio posvećen Bogu. U pokretima koji odbacuju društveno okruženje razvijena je jasna koncepcija Boga koji je personalizovan ali ipak drugačiji od ljudi, kao i čitav skup moralnih obaveza koje on postavlja. Za razliku od potrage za sopstvenim interesom, ovakve grupacije zahtevaju posvećenost guruu ili proroku i zajednici koja ga sledi. Anticipiraju radikalnu promenu

sveta, najčešće kroz apokaliptične predstave o njegovom manje-više skorom kraju ili kroz njihovo vođstvo, a veoma često imaju i političke aspiracije. Ovakvi pokreti eksplicitno odbacuju sekularne institucije društva. Angažman u pokretima ovog tipa praktično predstavlja puno radno vreme, podrazumeva prozelitizam, kao i zarađivanje novca putem prosjačenja, prodaje na ulici ili vođenja sopstvene ekonomije – poljoprivrede, izdavaštva itd. Za članstvo pokreta koji odbacuju društveno okruženje uobičajena je predaja svoje imovine pri stupanju u pokret, retko i poslovi u okviru društva ali kroz ograničene i svedene kontakte koji su, pritom, rutinizovani i ritualizovani. Načini privlačenja novog članstva, kao i pribavljanja novca su različiti, često i kroz pružanje seksualnih usluga ili promovisanja slobodne ljubavi. Ove pokrete karakteriše komunalni život koji je često čvrsto organizovan i kontrolisan, naročito ako uključuje i asketizam. Uglavnom je uslovljen sakupljanjem novca i širenjem učenja. Komunalni život podrazumeva i visok nivo afekcije, pa se članovi pokreta često međusobno ljube, grle, drže za ruke, podržavaju jedni druge, ponekad dele partnere, a nekad su im oni i određeni – sve u cilju podređivanja jedinke grupnom identitetu koji je personifikovan u lideru. Članovi maksimalno podređuju svoje lične interese i volju grupnoj solidarnosti, uzimaju novi identitet kroz nova učenja i uloge a ponekad i nova imena. Zajednički identitet se ogleda i u spoljašnjem izgledu – u specifičnim načinima oblačenja, oblikovanja frizura, itd. U pokretu se smatraju braćama i sestrama, na vođu se često referira kao na oca. Kako Volis ističe, najpoznatiji primeri u okviru ove grupe pokreta bili bi *Unifikaciona crkva* (moj kurziv), Hare Krišna, Božja deca, Hram naroda, Menson porodica itd.

Pokreti koji prihvataju svet često nemaju mnoge od onih osobina koje bi ih po tradicionalnim shvatanjima svrstavale u religiju. Ovakvi pokreti mogu da nemaju crkvu, zajednički ritual, predmet obožavanja, ne moraju da imaju razvijenu teologiju ili čak i etiku. Manje im je bitno društveno uređenje, smatraju ga uglavnom dobrim, veruju da nudi prilike za uspeh s aspektima koje treba iskoristiti u životu. U okviru pokreta koji prihvataju društveno okruženje veruje se da čovečanstvo u sebi nosi brojne potencijale koje je samo nekoliko osoba naučilo da koristi u potpunosti, i to kroz napore tehnike i strogu disciplinu. Ovi pokreti najčešće tvrde da poseduju mogućnosti da osposobe ljude da oslobode svoj psihički, fizički i duhovni potencijal, bez potrebe da se pritom povuku iz sveta. Putem razvoja pojedinca nude kontakt sa depersonalizovanim višim principom (zakonom, inteligencijom, silom). Pokreti ovog tipa imaju individualni pristup i koncept božanskog, dok često nude i pristup natprirodnom, magijskim i duhovnim silama. U njima nema posebne doktrine i ne insistira se na nekom posebnom verovanju, međutim, mogu biti i dobro organizovani (Ničiren Šošu, na primer). Oni koji pristupaju pokretima ovog tipa ne čine to da bi pobjegli od pokvarenog sveta, već da bi unapredili svoje mo-

gućnosti kako bi iz njega izvukli maksimalnu dobit. Članovi ne gledaju na društvo kao na izvor problema – ako problemi postoje, oni su u pojedincima i oni su ti koje treba menjati. Društvena promena se zasniva na promeni dovoljnog broja pojedinaca. Pokreti koji prihvataju društveno okruženje često imaju aktivnosti koje su vezane za svetski mir, ekološku svest, borbu protiv gladi i mnoge druge humanitarne i edukativne aspekte, ali takođe imaju i političke ambicije. U ovakvim pokretima naglašava se sadašnji trenutak, nudi se automatsko poboljšanje uslova i aspekata života. Tri dominantne teme u okviru pokreta su ljudski potencijal, oslobođenje i borba s usamljenošću u modernom društvu. Za njih je karakteristična tržišna koncepcija – učenja se često menjaju i nastaju nova u skladu sa procenama o potražnji. Kao relevantne primere za ovu vrstu pokreta Volis navodi Silva metod, Transcendentalnu meditaciju, EST, Soka Gakai, Sagentologiju, kao i razne pokrete za ljudski potencijal.

Pokreti koji se prilagođavaju društvenom okruženju nisu u potpunosti protiv društva ali nisu ni zadovoljni njime. Njihov protest je uperen pre protiv religioznosti za koju veruju da je postala samo prazna forma. Njihovo članstvo čine uglavnom već posvećeni vernici koji traže snažniju participaciju i lični iskustveni doživljaj svetog, kao i potvrdu natprirodnog – kod hrišćanskih pokreta, na primer, pre svega prisustvo Svetog Duha. Ovi pokreti veruju da svet može da se promeni samo kroz lično duhovno poboljšanje – što je i njihov osnovni cilj. Ali iako su okrenuti produhovljenju pojedinca, rituali i obožavanja koji se u ovim pokretima praktikuju su kolektivni i intenzivni (glosolalija, na primer). Pored ovih ritualnih praksi, članovi često nastavljaju još aktivnije da posećuju i tradicionalne skupove. Među pokretima koji se prilagođavaju društvenom okruženju postoje pokreti koji su bliski onima koji odbacuju svet, pošto smatraju da je on ogrezoao u greh, materijalizam, da je ekološki neodgovoran – ali se ne povlače iz sveta već nastoje da ga promene, pritom nastavljajući da žive svoje svakodnevne živote i obavljaju svakodnevne poslove. Kao najbolje primere ovih pokreta Volis navodi Neo-pentekostalizam ili Harizmat-ski obnoviteljski pokret, Subud, Udruženje Eterijus.

Meltonova tipologija

Gordon Melton je osnivač i dugogodišnji direktor Instituta za proučavanje američkih religija, istraživač na Odeljenju za religijske studije na Univerzitetu Kalifornija u Santa Barbari i počasni profesor Instituta za proučavanje religije Bejlor Univerziteta u Teksasu. Inače sveštenik Ujedinjene metodističke crkve, Melton je jedan od najuticajnijih i najangažovanijih istraživača novih religija već duži niz godina.

U studiji *The Cult Experience* objavljenoj 1982. godine u saradji sa Robertom Murom, Melton formira porodice dominantnih američkih religija (crkava) i alternativnih religija na osnovu činjenice da ove dele zajednički skup verovanja, istoriju i određene prakse (Melton and Moore 1982). Melton smatra da se, po ovom osnovu, glavne američke crkve, koje ukupno broje između 800 i 900 denominacija (prema tadašnjim podacima), mogu podeliti u nekoliko značajnijih porodica koje su opštepoznate, kao na primer Prezbiterijanske, Metodističke, Baptističke, Katoličke, Adventističke ili Luteranske. No, pored navedenih familija "vodećih" crkava i denominacija, Melton ističe da u SAD postoji još bar 600 alternativnih religijskih tela koja sa njima ne dele dominantno zapadno hrišćansko nasleđe, ili se u najmanju ruku razlikuju od njega u nekoliko značajnih aspekata, a koja se, opet, mogu podeliti u porodice koje dele određeni skup verovanja, istorijski razvoj i specifične religijske prakse. Za klasifikaciju alternativnih religija Melton, dakle, predlaže sledećih osam porodica:

Porodica Svetaca poslednjih dana, poznatija pod nazivom Mormoni, koja je nastala oko lika i dela Džozefa Smita koji je tvrdio da je primio otkrovenje koje je ovekovečeno, pre svega, u Knjizi Mormona. Mormonskih grupacija ima oko dvadeset.

Komunalna ili Zajednička porodica, koju, kako i sam naziv govori, čine grupacije koje karakteriše život u komuni. Melton smatra da je u SAD oko četrdeset grupacija prihvatilo komunalni način života i da su se dva najveća talasa formiranja komuna u SAD odigrala u 1840im i 1960im godinama. Mnoge religije su u svojim počecima bile organizovane kao komune, dovoljan primer je i samo hrišćanstvo, ali često se dešava da komune koje dožive drugu generaciju vernika napuste ovakav način života.

Metafizička porodica razvijena je iz učenja Finiasa Kvimbija, odnosno pokreta Nova misao iz XIX veka. Pripadnici ove grupacije negiraju realnost zla i kao svoju misiju ističu ovaladanje zdravljem, blagostanjem i srećom. Melton smatra da postoji oko 35 ovakvih grupa i kao relevantan primer navodi Hrišćansku nauku.

Psiho-spiritualistička porodica formirana je oko redovnih manifestacija različitih "psihičkih" aktivnosti, od kojih je najznačajnija uspostavljanje kontakta sa spiritualnim svetom uz pomoć medijuma. Interesuju se za parapsihologiju i trude se da dokažu realnost postojanja (neke vrste) paralelnog univerzuma.

Porodica drevne mudrosti okuplja pokrete koji svojim članovima prenose učenje za koje tvrde da potiče iz drevnih izvora, odnosno civilizacija – pre svega Egipta i Atlantide. Mudrost nije dostupna širokim masama već samo odabranim učenicima.

Magijska porodica sastoji se od grupacija koje praktikuju magiju, odnosno pokušavaju da snagom sopstvene volje upravljaju okultnim kosmičkim silama

zarad ispunjenja svojih ciljeva. Melton smatra da u ovu porodicu spada između 30 i 40 hiljada veštica i neo-pagana.

Istočnu porodicu čine alternativne religije koje svoja učenja crpu iz religijskih ideja poreklom sa Istoka – Hinduizma i Budizma pre svega, ali i brojnih drugih tradicija iz Indije, Japana, Kine i jugoistočne Azije.

I na kraju, *Srednjoistočna porodica* predstavlja pokrete koji su inspirisani religijskim tradicijama poniklim na Srednjem Istoku, pre svega Judaizmom i Islamom a mnogi od njih su u svojoj osnovi mistični kao Hasidizam ili Sufizam, na primer.

Međutim, osim pomenute tipologije, u prvom dodatku knjizi Melton donosi i kratak vodič za glavne alternativne religije, predstavljajući petnaest pokreta podvedenih pod pet grupa – komunalnu, psihičku, magijsku, istočnu i hrišćanske "kultove"¹. S obzirom na to da se najveći broj od ovih pet grupa poklapa sa porodicama koje je Melton prethodno predložio kao sistem klasifikacija alternativnih religija, dodatak je ujedno poslužio i preciznijem određenju i opisivanju porodica i njihovih glavnih karakteristika. Hrišćanski "kultovi" su, međutim, za naš tekst najznačajnija grupa, budući da je Melton u ovu kategoriju uvrstio Unifikacionu crkvu.

Naravno kako je broj religijskih skupina na teritoriji SAD rastao, Melton je svoju klasifikaciju prilagođavao novonastaloj situaciji. U prvom izdanju *Enciklopedije američkih religija* iz 1978. godine (koja je u narednim izdanjima u naslovu dobila prefiks – Meltonova), u kojoj je Gordon Melton praktično primenio podelu religijskih grupa na porodice, obrađeno je i predstavljeno 1200 religijskih organizacija. U, za sada poslednjem, osmom izdanju *Meltonove enciklopedije američkih religija* koje je objavljeno 2009. godine, broj predstavljenih religijskih organizacija je porastao na 2300. Tako, Melton navodi devetnaest porodica od kojih pojedine imaju po nekoliko podgrupa, što ukupno daje čak dvadesetčetiri religijske porodice ali i dve kategorije koje se ne uklapaju u ponuđenu strukturu – neklasifikovane hrišćanske crkve i neklasifikovane religijske grupe (Melton 2009).

Unifikaciona crkva

Nakon što smo u prethodna dva odeljka predstavili Volisovu i Meltonovu tipologiju religijskih organizacija i pošto će nam u daljem tekstu, kako smo već pomenuli, posebno interesantno biti na koji način su ovi autori pozicionirali Unifikacionu crkvu, te kako su dve opisane tipologije ispratile promene

¹ Melton je s namerom reč kult ostavio pod znacima navoda, pošto u celoj studiji pledira da se pejorativni termin kult zameni nazivom koji bi više odgovarao religijskom životu na terenu, a sam najčešće koristi sintagmu alternativne religije.

do kojih je došlo u "životu" ove organizacije, potrebno je da u narednim redovima predstavimo i osnovne podatke o ovom religijskom pokretu.

Unifikaciona crkva je, pored naziva Munova crkva, najčešće korišćen naziv za organizaciju koja je više puta menjala ime, tačnije, čije je ime više puta usaglašavano. Trenutni pun naziv organizacije je Federacija porodica za svet-ski mir i ujedinjenje, dok je pre toga bila poznata i pod imenom Udruženje Svetog Duha za ujedinjenje svetskog hrišćanstva. No, bez obzira na varijacije u imenu ovog pokreta, sa sigurnošću se može tvrditi da se radi o jednoj od najpoznatijih i najkontroverznijih religijskih organizacija, koja je u svojoj istoriji više puta bila akter različitih sudskih procesa, ali i koja je toliko često bila predmet pisanja antikultista da se lako može steći utisak da se u ovom delu produkcije doživljava gotovo kao protokult.

Unifikaciona crkva je osnovana u Seulu 1954. godine, u periodu procvata religijskih organizacija na tim prostorima nakon korejskog rata i oslobođenja Koreje od japanske uprave. Crkva je nastala kao rezultat delovanja religijske misije protestantske crkve, koja je na ovom terenu prihvaćena na specifičan način i čijem su učenju pridruženi elementi domaćeg šamanizma, konfučijanzma i Mahajana budizma.

Osnivač pokreta je "prečasni" San Mjang Mun koji je, navodno, na Uskrs 1936. godine doživeo viziju u kojoj mu je Isus naložio da dovrši misiju koju on zbog prerane smrti nije uspeo da ostvari. Mun je od 1945. godine počeo da okuplja prvo sledbeništvo, a u tom periodu je proveo i šest meseci u manastiru formiranom od strane jednog samoproklamovanog mesije, u kojem je i promenio lično ime iz Jong Mjang Moon u San Mjang Moon, što bi značilo – "onaj koji je razjasnio reč istine". U narednih nekoliko godina, Mun je proveo dosta vremena po zatvorima Severne Koreje pošto nije želeo da saraduje s komunističkim režimom. Nakon što je izbegao iz zemlje 1950. godine i smestio se u gradu Pusanu, četiri godine kasnije osnovao je Unifikacionu crkvu i njeno sedište smestio u Seul. Članovi crkve su ubrzo pokrenuli nekoliko firmi koje su se bavile prometom proizvoda kao što su ženšen čaj i titanijum (Melton 2009).

Opisani motiv iz Munove navodne vizije će postati (i ostati) jedan od osnovnih elemenata na kojima se temelji učenje crkve, koje je izloženo u svetoj knjizi pokreta – Božanskom načelu, prvi put objavljenoj 1957. godine u Koreji. Naime, u Božanskom načelu se ističe da je sve u Univerzumu organizovano kroz tri etape ili faze progresa – početak (ili formiranje), rast i završetak (ili kompletiranje). Prema učenju, Bog je planirao da prvi ljudi, Adam i Eva, čije stvaranje predstavlja prvu fazu, izrastu u duhovnu celinu – to jest, da sledeći božije namere postanu savršene individue koje će se venčati i formirati savršenu porodicu, što će dovesti do kompletiranja, odnosno nastanka savršenog sveta (cf. Chryssides 1999).

Osnovna ideja dalje vodi ka sledeća tri principa, ili koncepta, opštijeg karatera koji se mogu predstaviti kao stvaranje, pad i obnova. Bog je stvorio svet u kojem muški i ženski princip čine njegove komplementarne delove, a cilj stvaranja su ujedinjenje u ljubavi i radost koju ljubav donosi. Do pada je došlo kada su Eva i Adam stupili u preuranjen seksualni odnos (što se u pokretu smatra zloupotrebom ljubavi) i nisu uspeali da stvore savršenu porodicu. Njihova neposlušnost je dovela Satanu u poziciju da ostvari kontrolu nad svetom, a Bog od tog vremena pokušava da obnovi svoj prvobitni plan i da sebičnu ljubav zameni istinskom. Da bi došlo do obnove, Bog mora da pošalje bezgrešnu osobu, novog mesiju, koji će čovečanstvu omogućiti spasenje. Mesija, međutim, mora da ispuni određene uslove – pre svega treba da bude rođen na Zemlji, kao telesno, fizičko biće. Ovaj uslov je neophodan, budući da se mora ispuniti prvobitni zadatak, odnosno, on mora da postane savršena individua, da stupi u brak i postane "istinski roditelj". Njegova roditeljska ljubav će se preneti na sve sledbenike i pokazati im kako da ostvare savršenu porodicu. Ovo će obezbediti čovečanstvu fizičko i duhovno spasenje i omogućiće da se na Zemlji ostvari očekivano božje kraljevstvo (Lewis 2004).

S obzirom na to da su činom Pada narušeni odnosi na dva nivoa – odnos između samih ljudi i odnos između ljudi i Boga, u Božanskom principu su brojne ličnosti iz starog i novog zaveta predstavljene kao ključni akteri koji je pomenute odnose trebalo da obnove i da obezbede uslove za dolazak novog mesije, ali iz različitih razloga im to nije polazilo za rukom. U tom kontekstu se, pored ostalih, pominju Avelj i Noje, Avram, Mojsije i Jovan Krstitelj, koji je najavio dolazak Isusa Hrista. Međutim, Isus nije uspeo da formira savršenu porodicu pošto je razapet na krstu, ali je svojim vaskrsenjem obezbedio čovečanstvu duhovno spasenje. Kompletno, fizičko i duhovno spasenje, to jest, stvaranje božijeg kraljevstva na Zemlji odloženo je do, takozvanog, "Drugog dolaska". Veliki deo učenja Unifikacione crkve se odnosi upravo na vreme i mesto pojavljivanja "Gospodara drugog dolaska" koji će ispraviti sve prethodne propuste i oformiti istinsku porodicu i istinsko potomstvo. U pokretu se, na osnovu komplikovanih proračuna, veruje da je vreme dolaska novog mesije smešteno između 1917 i 1930. godine, a da je mesto dolaska upravo Koreja, pošto ona predstavlja mesto na kojem se odvija permanentna borba između dobra i zla, oličenih u demokratiji i komunizmu.

Mun se 1960. godine oženio sa Hak Ja Han i iz ovog braka se rodilo četrnaestoro (po nekim izvorima trinaestoro) dece. Veruje se da je ovim ispunjen zahtev za formiranjem istinske porodice i dobijanjem istinskog potomstva i da su stvoreni uslovi za kompletnu obnovu. Ostali parovi učestvuju u obnovi tako što dobijaju blagoslove istinskih roditelja u masovnim ceremonijama sklapanja braka, koji su postali zaštitni znak Unifikacione crkve.

Iako se na konferencijama Unifikacione crkve nikada nije eksplicitno tvrdilo da je Mun novi mesija, već se ostavljalo participantima da sami za sebe donesu odluku, ova praksa je prekinuta 1992. godine kada je Mun objavio da su on i njegova supruga "pravi roditelji celog čovečanstva", da su oni "Spasitelj, Gospodar drugog dolaska, Mesija" (Moon 1992, 5).

Unifikaciona crkva je svoj prvi ogranak u SAD otvorila 1959. godine, ali nije zabeležila značajniji rast do početka sedamdesetih godina XX veka. Mun se preselio u SAD 1971. i već naredne godine je krenuo u turneju sa svojim predavanjima po američkim gradovima. Iste godine je i Božanski princip preveden na engleski jezik. U narednih nekoliko godina crkva je organizacijski ojačala i doživela značajan priliv članstva, ali je privukla i veliku pažnju javnosti na sebe. Kako je crkva rasla, kupovane su i prve nekretnine u državi Nju Jork, u gradovima Teritaun i Beritaun, zatim kongresni centar u Irvingtonu, koji je dobio naziv "Istočna bašta", a koji je ujedno služio i kao Munova rezidencija, dok je sedište pokreta smešteno na Menhetnu u zgradi hotela Njujorker, koju je crkva otkupila.

Brzo širenje pokreta je dovelo do prave panike u američkom društvu i do snažnog odijuma u javnosti. Antikult literatura i propaganda su se takmičile u optužbama i otkrivanju brojnih kontroverzi navodno vezanih za crkvu. Pokretu se prigovaralo za nasilno pridobijanje članova, takozvano "ispiranje mozga", zatim za brojne dalje zloupotrebe svojih pripadnika, rasturanje porodica, antisemitizam, ali se tvrdilo i da je Unifikaciona crkva učestvovala u širenju političkih uticaja južnokorejske obaveštajne službe u SAD (Barker 1984). Pokret se više puta nalazio pred sudom u ulozi tuženog i u ulozi tužitelja, što je kulminiralo osudom zbog utaje poreza i kaznom od 18 meseci zatvora koju je Mun dobio i u najvećem delu odslužio. U znak solidarnosti, crkva je dobila podršku brojnih religijskih organizacija, poznatih teologa i akademskih radnika. No, pored svega pomenutog, Unifikaciona crkva je nastavila uspešno da razvija svoj program na više različitih polja – poslovnom, političkom, kulturnom, humanitarnom i, naravno, religijskom. Da bi pomenute programe realizovala, crkva je formirala brojna, uglavnom, internacionalna udruženja i fondacije koje rade pod njenim okriljem i pojavljuje se, takođe, kao sponzor i donator brojnih aktivnosti i događaja. Neretko je svoje programe crkva organizovala u saradnji s uglednim institucijama, a kao učesnici njihovih konferencija i seminara pojavljivali su se istaknuti pojedinci – počev od javnih ličnosti, političara i naučnika, do najviših zvaničnika Ujedinjenih nacija.

Tako, svoju borbu protiv komunizma, koja zauzima temeljno mesto i u njenom učenju, crkva je vodila pomoću *Freedom Leadership* fondacije, koju je nasledila CAUSA, za koju se tvrdi da je posebne uspehe beležila u latinskoj Americi, a crkva je aktivno podržavala i islamističke, antikomunističke snage u avganistansko-sovjetskom sukobu. U okviru programa srednjoistočne mirovne inicijative, tvrdi se da je crkva, pored ostalog, organizovala i dijalog iz-

među predstavnika izraelskog i palestinskog parlamenta. Svoju kulturnu politiku crkva sprovodi pomoću *International Cultural Foundation*, čiji je glavni deo *International Conference on the Unity of the Sciences* koja svake godine okuplja veliki broj naučnika iz celog sveta na konferencijama o aktuelnim pitanjima i problemima. Ovaj program je, takođe, izazvao brojne kontroverze, pošto se često pokretalo etičko pitanje o učešću istaknutih naučnika koje sponzoriju organizacije ovakvog karaktera (Barker 2004). Iz programa su se razvili *Professors World Peace Academy* i *Washington Institute for Values in Public Policy*. Unifikaciona crkva je veoma aktivna i u ekumenskom pokretu, a na pitanju ujedinjenja religija radi kroz fondacije kao što su *International Religious Foundation*, a potom i *Inter-Religious Federation for World Peace* iz čijih programa su nastale konferencije teologa i naučnika (*New Ecumenical Research Association – NEW ERA*), sveštenika (*True Family Values Ministry*) i omladine (*Religious Youth Service – RYS*). Među brojnim filijalama Unifikacione crkve koje se bave humanitarnim radom, verovatno je najpoznatija *International Relief Friendship Foundation* (cf. Melton 2009).

Unifikaciona crkva je, pored navedenih aktivnosti, vremenom postala i prava multikorporacija, imajući u vidu činjenicu da vodi nekoliko razvijenih poslova u različitim branšama. Pritom, veliki poslovni poduhvati su vezani pre svega za Koreju, SAD i Japan, ali je preko svojih korporacija i fondova crkva prisutna na svim kontinentima. Unifikaciona crkva u Koreji raspolaže velikim posedima poljoprivredne zemlje i aktivna je na tržištu nekretnina. Za crkvu ili za njoj bliske organizacije ili lica vezuju se razvijeni poslovi u okviru automobilske, avio i petrohemijske industrije, zatim u građevinarstvu, metalurgiji, proizvodnji hrane, bankarstvu, turizmu, sportu, umetnosti i, naravno, u holivudskoj industriji zabave. Pojedini podaci tvrde da su kompanije pod okriljem crkve među najvećim dobavljačima ribe za restorane u SAD, da zauzimaju ukupno drugo mesto po vrednosti izvoza robe iz Koreje, ali i da su, pre nego što se Kina značajnije otvorila za svetsko tržište, bile i najveći strani investitor u ovoj zemlji. Tvrdi se da crkva učestvuje u organizaciji i sponzorisanoju brojnih sportskih događaja kao što su Olimpijske igre 2018. godine, sponzorisanoju trka Formule jedan, Kupa mira u fudbalu, zatim da imaju u vlasništvu sportske klubove i asocijacije, golf terene, baletske akademije, da raspolažu kompletnom turističkom ponudom, odnosno da imaju odmarališta, hotele i aerodrom, zatim bolnice i rehabilitacione centre, itd. Crkva se vezuje i za udele u vlasničkoj strukturi u mnogim medijima, među čijim proizvodima je verovatno najpoznatiji *Washington Times*. Spisak aktivnosti i poslova koji se povezuju s Unifikacionom crkvom je izuzetno veliki, ali za potrebe našeg teksta, sve što je već navedeno je više nego dovoljno za adekvatnu kontekstualizaciju.

Sasvim je jasno da je za organizaciju ovakvog karaktera od posebnog značaja organizaciona struktura i sistem odlučivanja, a kod Unifikacione crkve je hijerarhija postavljena na sledeći način: Crkvu je do svoje smrti, 2012. godine,

vodio San Mjang Mun uz internacionalni odbor direktora. Za svaku zemlju u kojoj organizacija postoji, na nacionalnom nivou se bira predsednik, koji je direktno odgovoran Odboru i Munu. U SAD su lideri državnih lokalnih zajednica postavljani od strane nacionalnog predsednika. Nacionalna crkva kontroliše i upravlja radom različitih ogranaka crkve i njihovim aktivnostima (Melton and Moore 1982). Pitanje Munovog naslednika se u pokretu razmatralo znatno pre Munove smrti. Sam Mun je ovu ulogu planirao za svog najstarijeg sina Hjo Jin Muna, ali se on, zbog burnog načina života, pokazao nepodobnim, naročito nakon nekoliko skandala koji su među članstvom izazvali veliko nezadovoljstvo, a kod pojedinih uzdrmali i veru u osnovna učenja crkve. Mun je 2008. godine imenovao svog najmlađeg sina Hjang Jin Muna za novog lidera crkve, a u poslednjim decenijama je i uloga njegove supruge Hak Ja Han postajala sve značajnija. Danas crkvu vode njegova supruga i dva njihova sina – pomenuti Hjang i Kuk Jin Mun.

Što se članstva Unifikacione crkve tiče, njegove razmere je, kao i kod većine drugih religijskih organizacija, prilično teško precizno odrediti. I u Unifikacionoj crkvi se razlikuju vrste i nivoi involviranosti sledbeništva – od onih koji pripadaju jezgri organizacije i prihvataju sva učenja i prakse, do pripadnika koji ne prihvataju sva učenja ali podržavaju opšte principe ili pojedine programe i aktivnosti koje crkva organizuje. Podaci s kraja XX veka, objavljeni u Meltonovoj enciklopediji 2009. godine pokazuju da se broj potpuno posvećenih članova crkve kreće oko 50.000 u SAD i još oko 3.000.000 u ostalim zemljama u kojima crkva ima svoju misiju. Pored toga, procenjuje se da je oko 70.000.000 parova širom sveta primilo Munov bračni blagoslov, ali da mnogi od njih verovatno ostaju privrženi svojoj primarnoj religijskoj grupi (Melton, op. cit.). Sledeći primer može da pojasni na koji način se vodi statistika o ljudima koji su primili blagoslov i koliko je teško proceniti broj članova pokreta: naime, iako je i u ranom periodu postojanja crkve jedna od prioriternih aktivnosti bilo organizovanje seminara i kongresa na koje su pozivani pojedinci van kruga zajednice – pripadnici akademskih institucija, političari i teolozi drugih crkava pre svega, krajem osamdesetih godina XX veka crkva je težište svog učenja prebacila na ceremoniju davanja blagoslova prilikom sklapanja braka, pa je počela da dozvoljava prisustvo ovom ritualu i širem krugu nečlanova. Usledila je i promena imena u Federacija porodica za svetski mir, što je trebalo dodatno da naglasi značaj koji se pridaje porodici u ovom pokretu, ali i da ga rastereti od svih negativnih konotacija koje su povezivane sa starim nazivom. Članovi crkve su na ulici davali zainteresovanima, koji su želeli da sklope brak ili da obnove svoj bračni zavet, jednostavan formular koji je trebalo da popune, a koji je podrazumevao da potpisnici prihvataju osnovne principe koje crkva proklamuje u vezi s brakom i porodicom i služili su ih "svetim vinom", koje je suštinski element ceremonije venčanja u Unifikacionoj crkvi. Kasnije ovi parovi ne bi morali neophodno da prisustvuju masovnoj godišnjoj

ceremoniji blagoslova koju crkva organizuje ali bi se u statistike ubrajali i podaci vezani za sve parove koji su tokom godine popunili formular i primili sveto vino. Tako, često se navodi podatak da je na godišnjoj ceremoniji koja je održana 1997. godine direktan blagoslov primilo 28.000 parova, a čitav događaj je posredstvom pedeset satelita prenošen u gotovo celom svetu, ali je te godine Mun blagoslovio 3.600.000 parova, u koje su ubrojani i svi oni koji su pristali da obnove zavet i popunili pomenuti formular ali nisu lično prisustvovali ceremoniji blagoslova (Chryssides 1999).

Pozicioniranje

Na ovom mestu dolazimo do dela kada je potrebno opisati i razjasniti pozicije koje Unifikaciona crkva zauzima u Volisovoj i Meltonovoj klasifikaciji i obratiti pažnju na eventualne promene do kojih je došlo u karakteru pokreta ili mestu koje pokret zauzima u tipologiji.

Volis je, kao što smo već napomenuli, Unifikacionu crkvu koristio kao primer karakterističnog predstavnika kategorije pokreta koji odbacuju svoje društveno okruženje. Međutim, mišljenja smo da već duži niz godina unazad, a naročito danas, Unifikaciona crkva pre predstavlja pokret koji prihvata svoje društveno okruženje, nego što je dobar predstavnik kategorije koju joj je Volis namenio. Za ovakvu tvrdnju postoji mnoštvo argumenata i nakon predstavljanja crkve u prethodnom odeljku verujemo da su oni sasvim očigledni. No, da izdvojimo samo nekoliko najbitnijih. Unifikaciona crkva u pojedinim svojim delatnostima predstavlja internacionalnu multikorporaciju, koja više nego uspešno koristi sekularne institucije i resurse. Članovi crkve su neretko pojedinci koji u sekularnom okruženju zauzimaju pozicije izrazite moći i za njih se nikako ne bi moglo reći da preziru i odbacuju materijalni svet i vrednosti vezane za uspeh pojedinca (ili zajednice) u potrošačkim terminima. Od samog osnivanja i početaka "osvajanja" zapadnog društva crkva konstantno radi na društvenoj prihvatljivosti i ostvarivanju ugleda. Mun je svoje prve govore u SAD održavao na prepunim stadionima NFL² klubova i veoma vešto koristio medijsko predstavljanje. Između ostalog, i prvi seminari koje je crkva organizovala u SAD bili su namenjeni "autsajderima" – naučnicima, društvenim delatnicima i teolozima drugih religijskih grupacija. Kroz svoje različite programe i brojna tela koja su vremenom formirana, crkva se bavi krupnim političkim, ekonomskim, kulturnim i socijalnim pitanjima i aspektima sekularnog društva. Dalje, Unifikaciona crkva zauzima bitno mesto u ekumenskom pokretu i dijalogu između religija, za šta ulaže velike količine finansijskih sedstava i ostalih svojih resursa. Pored međureligijskog dijaloga, crkva je aktivna

² Nacionalna fudbalska liga SAD (reč je o tzv. "američkom" fudbalu).

i u mirovnim pregovorima širom sveta, gde uzima na sebe ulogu posrednika ili organizuje mirovne skupove, marševe ili konferencije, često uz podršku pojedinih tela ili predstavnika Ujedinjenih nacija i etabliranih političkih figura. Unifikaciona crkva ima vlasništvo u mnogim medijskim kućama i aktivno učestvuje u njihovim uređivačkim politikama. Nabranje argumenata koji govore u prilog postavljenoj tezi moglo bi da se nastavi na još nekoliko stranica, ali verujemo da je prethodno navedeno dovoljno za potrebe ovog teksta. Na kraju, bitan je i podatak da se članovi crkve ne isključuju iz sveta, mogu da obavljaju poslove izvan pokreta, nalaze se u raznim zvanjima i društvenim strukturama, a njihova deca pohađaju nastavu u regularnim školama država u kojima pokret funkcioniše (Lewis 2004).

S druge strane, Melton je koristeći drugačiji kriterijum za klasifikaciju Unifikacionu crkvu pozicionirao u porodicu koju je u svojoj razrađenoj varijanti tipologije nazvao – Zapadna ezoterična familija II – spiritualizam i Nju ejdž. Ovde je potrebno malo pojašnjenje. Naime, u svojoj prvoj tipologiji, koja je predstavljena u jednom od prethodnih delova teksta, Melton je postulirao osam porodica novih religija ali nije navodio primere pojedinačnih religijskih pokreta koji bi bili tipični predstavnici predloženih kategorija. Ovo je učinio u dodatku studiji, gde je Unifikacionu crkvu smestio u novu kategoriju, hrišćanski "kultovi", koju je predstavio kao kategoriju koja je formirana od pokreta nastalih u eri "hipi" pokreta, kada je hrišćanstvo "izašlo na ulicu" i privuklo pripadnike umiruće potkulture (Melton and Moore 1982, 144-145). U godinama koje su usledile, Melton je svoju tipologiju primenio u pokušaju da predstavi sve religijske pokrete koje je uspeo da registruje u SAD u sopstvenoj Enciklopediji religijskih pokreta, koja je doživela devet izdanja. Prvobitno postavljenih osam kategorija Melton je razdvajao na podgrupe, "zumirajući" pritom u porodice u pokušaju da istakne fine razlike koje se mogu naći između različitih pokreta koji bi se prvobitno našli u jednoj istoj, obuhvatnijoj kategoriji. Imajući u vidu da je nastanak Nju ejdž pokreta od strane mnogih autora, naročito Meltona, uglavnom povezivan sa hipi potkulturom, i imajući u vidu učenje Unifikacione crkve i njene aktivnosti na ujedinjenju svetskih religija u jednu "religiju ljubavi", očigledan je kontinuitet u poziciji koju je Melton namenio ovom pokretu – kao hrišćanskoj Nju ejdž grupaciji.

Dakle, kao što smo u opisanim primerima mogli da vidimo Unifikaciona crkva je promenila kategoriju u kojoj se nalazila u Volisovoj tipologiji, i to na takav način da je opravdanije njeno smeštanje u kategoriju koja se nalazi dijametralno suprotno od prvobitno predložene pozicije. U Meltonovoj tipologiji, uz manja usaglašavanja naziva kategorije, crkva nije značajnije promenila svoju poziciju. Crkva je, dakle, promenila odnos prema spolnjem svetlu, ali nije bitno promenila svoje učenje.

Promena koja se desila u primerima koje je koristio Volis, može se objasniti ukoliko se posveti nekoliko reči razvoju Unifikacione crkve. Volis je za

postavljanje svojih kategorija koristio empirijski materijal koji se odnosi na ranu fazu razvoja crkve, pored ostalih i istraživanje Tomasa Robinsa, odnosno njegovu zajedničku studiju sa nekolicinom autora iz 1976. godine, u kojoj se potencira komunalna organizacija Unifikacione crkve, strogo strukturiran dan članova pokreta, aktivnosti pripadnika na uličnom prikupljanju novca za fondove crkve i slično (Robbins *et al.* 1976). Ali promene u organizaciji i delovanju Unifikacione crkve su bile osetne već osamdesetih godina XX veka, a Kri-sides, na primer, smatra da je jedna od značajnijih činjenica u ovom procesu bila ta da su ezoterična učenja vremenom sve više postajala egzoterična – dostupna širim slojevima i ne-članovima. Kao jedan od razloga za ovakav razvoj događaja autor navodi i veliku pažnju koju su istraživači različitih profila posvetili Unifikacionoj crkvi, te su njena učenja često objavljivana i tumačena u javnosti (Chrissydes 1991). Masimo Introvijn je kao jedan od ključnih momenata u demokratizaciji učenja i praksi crkve naveo Munov poziv članovima da se vrate u svoje rodne gradove i tamo nastave da šire ideju crkve, početkom devedesetih godina (Introvigne 2000). Crkva je, kako smo već opisali, ubrzo težište svojih religijskih delatnosti prebacila na ceremoniju venčanja, a promenom imena i dodatno akcentovala značaj koji u njenom učenju zauzima porodica. Davanje blagoslova parovima nečlanova, poslednji je korak u potpunom otvaranju crkve ka javnosti. Proces koji je tekao paralelno, a koji se odnosi na formiranje fondacija i poslovnih, političkih i drugih socijalnih aktivnosti, suviše je i komentarisati na ovom mestu.

Budući da su već dugo u upotrebi, i Volisova i Meltonova tipologija su do sada mnogo puta proveravane, komentarisane i kritikovane, naročito po pitanju "upotrebljivosti" i obuhvatnosti.³ No, pre nego što nastavimo da diskutujemo o našem problemu, još malo ćemo da razmotrimo prednosti i mane razmatranih tipologija, a one će se, uglavnom, ticati kriterijuma koji su upotrebljeni za klasifikaciju religijskih pokreta. Čini se, naime, da je kriterijum koji je Melton odabrao imanentniji opisu religijske organizacije, imajući u vidu činjenicu da je on razmatrao učenje pokreta, istorijat i religijske prakse – odnosno, one bitne parametre koji religiju čine takvom. S druge strane, Volis za kriterijum klasifikacije uzima odnos koji pokret zauzima prema spoljašnjem svetu, što ne mora da nam govori puno toga o bitnim aspektima jedne religijske organizacije, kao što su pomenuto religijsko učenje ili ritualna praksa. Naravno, u pojašnjenju postavljenih kategorija Volis navodi niz karakteristika koje ovakvi pokreti najčešće poseduju, što može da nam ih dodatno približi, ali i ovaj postupak nosi sa sobom određene probleme, pošto se spisak osobina pripadajućih organizacija kreće na širokom spektru, često objedinjujući u istu grupu njegove suprotne krajeve. Tako, na primer, može se opravdano postavi-

³ Od koristi za ovo pitanje bi mogli da budu pregledi: Hamilton 2003; Partridž 2004; Sinani 2010.

ti pitanje koje su to sličnosti između Unifikacione crkve, Hrama naroda, Menson porodice i Hare Krišne, koje je Volis koristio kao primere za pokrete koji odbacuju svoje društveno okruženje, osim ideje o odbacivanju sveta? Sve ono što u stvari odlikuje i oblikuje jedan religijski pokret – učenje, ritualna praksa, konceptualizacija sveta i odgovori na ključna životna pitanja, etički i moralni kodeks, na primer, na osnovu ovog parametra mogu da ostanu nedovoljno vidljivi u kategorizaciji.

Volisova tipologija se suočava sa još nekoliko problema. Neki parametri koje je Volis koristio prilikom bližeg određivanja grupa u svojoj tipologiji, čini se, od samog starta nisu dovoljno precizni i jasni. Tako, na primer, Volis smatra da pokreti koji odbacuju društveno okruženje često imaju političke aspiracije. Naravno, logično je u tom slučaju postaviti pitanje da li se i na koji način političke aspiracije pokreta mogu pomiriti s idejom o odbacivanju sveta i sekularnih institucija? Jasno je da ukoliko pokret prezire postojeći svet i sistem, može da ima ili da razvije ambiciju da ga u jednom trenutku promeni. Ali za takav poduhvat, koji bi podrazumevao i politički angažaman, neophodni su ne samo kontakti, već i kompromisi i oslanjanje na mehanizme sekularnih institucija i društvenog okruženja. Podsetimo se da bi u ovu kategoriju trebalo da budu ubrojani i Amiši, na primer, a da li možemo da kažemo da oni imaju identičan odnos prema spoljašnjem svetu kao Unifikaciona crkva, odnosno da li ga Unifikaciona crkva na isti način "odbacuje"?

Nije, međutim, problem samo u parametrima koji nisu dovoljno pouzdani, odnosno, čije tumačenje može da varira od slučaja do slučaja, niti u činjenici da na osnovu Volisovog kriterijuma veoma različite religijske grupacije mogu da budu svrstane u istu kategoriju. Još jedan problem koji se pojavljuje leži i u činjenici da pojedine osobine koje je Volis proglasio tipičnim za pokrete u jednoj kategoriji, mogu da se pronađu i kod organizacija koje se nalaze na drugom kraju klasifikacije. Tako na primer, kao jednu od distinktivnih karakteristika pokreta koji odbacuju svoje okruženje Volis navodi snažnu, hijerarhizovanu organizaciju i autoritativnog lidera. Primeri čvrsto organizovanih, hijerarhizovanih novih religijskih pokreta koje predvode, ili su predvodile, snažne harizmatičke ličnosti su i Sagentologija i Raelijanski pokret, na primer. Ipak, oni bi se u Volisovoj tipologiji našli među pokretima koji prihvataju društveno okruženje. Bez želje da dalje opterećujemo tekst primerima i spornim mestima u Volisovoj tipologiji, konstatovaćemo da je, sasvim očigledno, u ovoj klasifikaciji veliki broj parametara podložan različitim tumačenjima. Takođe, na osnovu formalno konstatovanog odnosa prema okruženju koji zajednica zauzima i Volisovog dodatnog pojašnjenja svake grupe iz kojih se mogu čitati elementi organizacije, učenja, konceptualizacije sveta (naročito onostranog) i ritualne prakse, ne mogu podjednako aktivno da se prate promene u svim opisanim oblastima, odnosno – ovi pojedinačni aspekti nisu obavezno uzročno-posledično povezani.

Pitanje?

Konačno, trebalo bi da razmotrimo jedno, naizgled, jednostavno pitanje – koja je od dve opisane tipologije bolja? Formulacija prethodne rečenice, međutim, već i sama sugerise da dobijanje odgovora na ovo pitanje, ukoliko je moguće, nije uopšte jednostavno.

Situacija je, u izvesnom smislu, paradoksalna. U prethodnom tekstu smo naveli niz nedostataka koji se mogu pripisati Volisovoj tipologiji, a rekli smo i da kriterijum koji je korišćen za klasifikaciju može da nas navede da prenebregnemo neke bitne karakteristike organizacije religijskog karaktera. Pritom, ova klasifikacija je opštijeg tipa i manje specifikovana od Meltonove, nudi značajno manji broj kategorija, to jest, ne pledira na preciznost i na prvi pogled je jasno da neće sankcionisati neka pitanja koja su od značaja za jedan religijski pokret. Međutim, i pored svega navedenog, Volisova tipologija se na našem primeru pokazala osetljivijom na promene koje su se desile u organizaciji i delovanju Unifikacione crkve. Ukoliko primenimo Volisov kriterijum, shvatićemo da je pokret značajno izmenio svoj pristup društvenom okruženju, i da je u organizaciji crkve u jednom trenutku procenjeno da je zauzimanje novog strateškog kursa bolja opcija za željene delatnosti i razvoj.

Interesantno je, takođe, da danas u Volisovoj kategoriji pokreta koji odbacuju društveno okruženje, s obzirom da je autor nije ni u jednom trenutku ažurirao, ne bi bilo gotovo nijednog religijskog pokreta koje je on sam koristio kao karakteristične primere. Unifikaciona crkva, kako smo pokazali, po brojnim aspektima svog delovanja pripada pokretima koji prihvataju svoje okruženje, Hram naroda i Menson familija praktično više i ne postoje a Hare Krišna je, takođe, značajno promenila svoje ambicije i trenutno je u borbi za mesto izvornog predstavnika hinduizma, naročito kod emigrantske populacije širom sveta (cf. Barker 1998).

Sada naš primer zvuči još paradoksalnije. Odnosno, naše pitanje s početka poglavlja moguće je i preformulisati, pa se možemo zapitati – da li je bolja tipologija čija je jedna od tri kategorije ostala praktično "prazna", bez primera koji su prvobitno navođeni prilikom njenog postuliranja, ili tipologija koja je zadržala kontinuitet ali nam nije ukazala na bitne promene do kojih dolazi u pojedinim religijskim pokretima? Ili, koji je kriterijum bolji za klasifikaciju – onaj koji oslikava fundamentalnu osobinu pokreta koja se teže menja (u našem primeru – religijsko učenje koje bi trebalo da predstavlja suštinu svake religije), pa pokret ostaje u svojoj kategoriji ali istovremeno može da propusti da registruje značajne promene u životu pokreta, ili je bolje rešenje kriterijum koji nije suštinski imanentan religijskoj organizaciji (u našem primeru – odnos prema spoljnjem svetu, koji može da nas ne informiše o nekim bitnim karakteristikama religijskih pokreta), pomoću kojeg je uočena promena do koje je u funkcionisanju organizacije došlo, ali je upravo zbog toga klasifikacija koja je

na osnovu njega formirana podlegla temeljnim promenama, odnosno, njeni krucijalni primeri su promenili ulogu ili su prestali da postoje?

U hipotetičkoj situaciji – ukoliko ne bismo posedovali bilo kakva predznanja o Unifikacionoj crkvi, Volisova studija u kojoj je izložio svoju tipologiju bi nas zavarala i dezinformisala, ona bi, jednostavno, u takvoj situaciji bila zastarela i dala bi nam pogrešne informacije. Meltonova tipologija bi, s druge strane, bila korektna u onom opsegu informacija koje nam na osnovu svog kriterijuma pruža, pošto značajnih promena u učenju crkve nije bilo. Međutim, ako smo barem donekle upućeni u podatke o Unifikacionoj crkvi, onda ćemo da shvatimo da je Volisova tipologija "odreagovala" na bitne promene u organizaciji pokreta, dok je Meltonova ostala "slepa" na ovaj deo aktivnosti crkve.

Odgovor?

Sada bismo, pred sam kraj teksta, mogli jednu od konstatacija iznetih u uvodnom delu da formulišemo u obrnutom smeru – možda je Volis ipak imao sreće prilikom izbora primera kojima je hteo da pojasni svoje kategorije i možda je upravo odabrao "pravi" kriterijum za svoju tipologiju. Konačan odgovor na to pitanje, na žalost, nećemo moći da damo, pre svega zbog uverenja da "tačan" odgovor u ovom slučaju zapravo ne postoji. Za relevantnost i uspešnost jedne tipologije uvek je važno ko je čita i sa kojim namerama joj pristupa. Ukoliko joj pristupamo s namerom da otkrijemo i kritikujemo njene nedostatke, s obzirom na materijal koji tipologije religijskih organizacija pokušavaju da klasifikuju, gotovo je sigurno da ćemo postavljeni zadatak prilično lako moći da izvedemo. S druge strane, ukoliko želimo da posmatranu tipologiju iskoristimo kako bismo uneli "red" u fenomen kojim se bavimo na način na koji nam to odgovara, ili ukoliko želimo da je iskoristimo kako bismo potvrdili neku našu ili kako bismo opovrgli nečiju tuđu tezu – i to će nam verovatno poći od ruke. Isto se, naravno, odnosi i na pitanje izbora kriterijuma za klasifikaciju.

Sve navedeno nam, u stvari, ponajviše govori o predmetu kojim se bavimo. Nove i alternativne religije je praktično nemoguće klasifikovati u idealne grupe i pritom učiniti tipologiju operativnom i preciznom. Nove i alternativne religije su fenomen koji se menja iz dana u dan – neki pokreti jednostavno nestanu, novi se gotovo na dnevnoj bazi formiraju, postojeći se prilagođavaju globalnim promenama i pravilima igre. Ali, čak i kada bismo mogli da zaustavimo svet na trenutak i da fiksiramo situaciju na terenu i tako isključimo faktor promenljivosti – nove i alternativne religije su skup toliko raznolikih fenomena da je i u takvim uslovima praktično nemoguće svakoj dodeliti idealno određeno mesto.

Na kraju će se neko, pretpostavljamo, zapitati čemu klasifikacije religijskih organizacija uopšte služe i nije li sve prethodno rečeno u stvari poziv da pre-

stanemo njima da se bavimo. Ovde će odgovor, konačno, biti jasan: ni u kom slučaju. Sistematizacija je bitan korak u istraživanju i potrebu da se uvede bilo kakav red u iskustvenu građu je teško ignorisati. Kada se bavimo religijskim organizacijama, konkretno, klasifikacije su nam neophodne, pošto ne možemo uopšteno da govorimo o 2500 ili 3000 novih religijskih pokreta i retko kada smo u situaciji da o njima govorimo kao o jedinstvenom bloku. Ali to ne znači da postoji najbolji kriterijum ili savršena klasifikacija. U ovom tekstu smo hteli da pokažemo koliko se pitanja može postaviti na osnovu pozicioniranja jednog religijskog pokreta u dve tipologije koje su formirane na osnovu različitih kriterijuma, i da skrenemo pažnju na senzibilitet postojećih klasifikacija na promene koje se dešavaju u životu različitih religijskih pokreta – što do sada nije bio čest manir. Na taj način smo probali da još jednom relativizujemo relevantnost koja im se najčešće u naučnim krugovima pripisuje. I Volisova i Meltonova tipologija su nam korisne u onoj meri u kojoj smo sposobni da ih kritički sagledamo, da ukažemo na njihove prednosti i na njihove mane. Zajedno sa drugim tipologijama koje su "preživjele" test vremena, iako se nisu pokazale savršenim, one nam omogućavaju da sa što više različitih aspekata sagledamo fenomen kojim se bavimo, da postanemo svesni njegove "neuhvatljivosti" i da se spremimo za "zamke" koje nas očekuju prilikom naših istraživanja i interpretacija. Tipologije religijskih organizacija su, u stvari, korisne samo kada se kritikuju.

Literatura

- Barker, A. 2004. *Novi religiozni pokreti*. Niš: Zograf.
- Barker, E. 1984. *The Making of a Moonie: Brainwashing or choice?* Oxford: Blackwell.
- Barker, E. and M. Warburg. 1998. *New Religions and New Religiosity*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Chryssides, D. G. 1991. *The Advent of Sun Myung Moon: The Origins, Belief, and Practises of the Unification Church*. London: Macmillan.
- Chryssides, D. G. 1999. *Exploring New Religions*. London: Continuum.
- Enciklopedija novih religija*. 2005. Kristofer Partridž ur. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Hamilton, M. 2003. *Sociologija religije*. Beograd: Clio.
- Intovigne, M. 2000. *The Unification Church*. SLC: Signature Books.
- Lewis, S. 2005. "Federacija obitelji za svjetski mir i ujedinjenje, Crkva ujedinjenja". U K.
- Partridž (ur.), *Enciklopedija novih religija*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Melton, J. G. and R. L. Moore. 1982. *The Cult Experience. Responding to the New Religious Pluralism*. New York: The Pilgrim Press.
- Melton, J. G. 2009. *Melton's Encyclopedia of American Religions*, Eight Edition. Gale: Cengage Learning.

- Moon, S. M. 1992. *Becoming the Leaders in Building a World of Piece*. Seoul: Little Angels Performing Arts Center.
- Robbins, T, D. Anthony, T. Curtis and M. Doucas. 1976. The Last Civil Religion: The Unification Church of Reverend Sun Myung Moon. *Sociological Analysis* 37: 111–25.
- Robertson, R. 1970. *The Sociological Interpretation of Religion*. New York: Schocken.
- Sinani, D. 2010. Tipologije religijskih organizacija. *Antropologija* 10 (3): 9-22.
- Wallis, R. 1974. The Aetherius Society: A Case Study in the Formation of a Mystagogic Congregation. *Sociological Review* 22: 27–44.
- Wallis, R. 1975. "The Cult and its transformation". U *Sectarianism: Analyses of Religious and Non-religious Sects*, R. Wallis (ed.). London: Peter Owen.
- Wallis R. 1976. *The Road to Total Freedom: A Sociological Analysis of Scientology*. London: Heinemann.
- Wallis, R. 1984. *The Elementary Forms of the New Religious Life*. London: Routledge.
- Wallis, R. 1985. "The Dynamics of Change in the Human Potential Movement". U *Religious Movements: Genesis, Exodus an Number*, R. Stark (ed). New York: Paragon House.
- Wallis, R. and S. Bruce. 1992. "Secularization Theory: the Orthodox Model". U *Religion and Modernisation: Sociologists and Historians Debate the Secularization Thesis*, S. Bruce (ed.). Oxford: Clarendon Press.
- Weber, M. 1965. *The Sociology of Religion*. London: Methuen.
- Weber, M. 1973. On Church, Sect, and Mysticism. *Sociological Analysis* 34: 140-149.
- Wilson, B. R. 1959. An Analysis of Sect Development. *American Sociological Review* 24 (1): 3-15.
- Wilson, B. R. 1970. *Religious Sects*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Izvori

- <http://www.unification.org/>
<http://unificationnews.com/>
<http://www.unification.net/>
<http://hrr.hartsem.edu/>
<http://www.baylorisr.org/>

Danijel Sinani
Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy, University of Belgrade

On the Criteria for Classifying Religious Organizations, Or how Wallis "Ascended" the Moonies

The paper considers the criteria for the classification of religious organizations utilized by Roy Wallis and Gordon Melton in their typologies. The Unification church, which can be found in categories established in accordance to

different criteria in the work of the two aforementioned authors, is used as an example for consideration. These typologies have handled the changes in operation and organization of this religious movement differently. Aside from noting a specific kind of paradox with regard to the position of the Unification church in these typologies and posing a number of questions pertaining to the choice of "adequate" criteria for the classification of religious organizations, the paper presents a critical overview of Wallis' and Melton's typologies, as well as the Unification church itself.

Key words: Unification church, Roy Wallis, J. Gordon Melton, typology, criteria for the classification of religious organizations

Sur les critères de classification des organisations religieuses
ou comment Wallis a "ressuscité" les adeptes de Moon

Dans cette étude sont examinés les critères de classification des organisations religieuses dont se sont servi dans leurs typologies Roy Wallis et Gordon Melton. C'est l'Église de l'Unification qui a servi d'exemple dans ces examens, qui est classée chez les auteurs cités dans des catégories obtenues à partir de critères différents, ce pourquoi leurs typologies suivent de manière différente les changements survenus dans le travail et l'organisation de ce mouvement religieux. Après le relevé d'un paradoxe particulier concernant la position de l'Église de l'Unification dans ces typologies et le soulèvement d'une série de questions concernant le choix du critère "adéquat" pour la classification des organisations religieuses, dans cet article sont ensuite présentés les principaux concepts liés à des typologies des organisations religieuses, et particulièrement sont présentées et discutées de façon critique les typologies de Wallis et de Melton, ainsi que l'Église de l'Unification elle-même.

Mots clés: Église de l'Unification, Roy Wallis, J. Gordon Melton, typologie, critère classification des organisations religieuses

Primljeno / Received: 4.02.2013

Prihvaćeno / Accepted for publication: 16.02.2013